

Constituziun dal chantun Grischun

Acceptada dal pievel ils ...

Nus, il pievel dal chantun Grischun,

conscients da nossa responsabladad avant Dieu sco er envers ils cumans e la natira,
 cun l'intenziun da proteger la libertad, la pasch e la dignitad umana,
 da garantir la democrazia ed il stadi da dretg, da promover la prosperitad e la giustia sociala e da mantegnair in ambient intact per las generaziuns futuras,
 cun l'intenziun da promover la trilinguitad e la varietad culturala e da mantegnair quellas sco part da l'ierta istorica,

ans dain la sequenta constituziun:

1. Chapitel: Disposiziuns generalas

Art. 1

Il chantun Grischun è in stadi da dretg liberal, democratic e social.

Il chantun
Grischun

Art. 2

¹ Il chantun Grischun è in chantun autonom da la Confederaziun svizra.

² El sustegna la confederaziun en l'ademplant da sias incumbensas.

³ El collavura cun auters chantuns e cun l'exteriur cunfinant.

⁴ El promova la comunicaziun ed il barat tranter las parts dal pajais e las cuminanzas linguistics da la Svizra.

Relaziuns cun
la confederaziun,
ils chantuns e
l'exteriur

Art. 3

¹ Tudestg, retoromantsch e talian èn las linguas chantunales ed uffizialas dal chantun.

Linguas

² Il chantun e las vischnancas prendan e sustegnan las mesiras necessarias per mantegnair e promover la lingua retoromantscha e taliana. Els promovon la chapientscha ed il barat tranter las cuminanzas linguistics.

³ Las vischnancas ed ils circuls determineschon lur linguas uffizialas e lur linguas da scola. En quest connex respectan els la cumposiziun linguistica tradiziunala e resguardan las minoritads linguistics oriundas.

2. Chapitel: Principis da l'actividad dal stadi da dretg

Art. 4

Separaziun e
suspensiun da las
pussanzas

¹ La structura dal stadi ed il diever da la pussanza statale sa basan sin ils principis da la separaziun e da la suspensiun da las pussanzas.

² Las autoritads coopereschan en il rom da lur competenzas per ademplir las finamiras dal stadi.

Art. 5

Stadi da dretg

¹ La basa ed il limit da l'actividad dal stadi è il dretg.

² L'actividad dal stadi sto succeder en l'interess public ed esser commensurada.

³ Las autoritads ed ils privats ageschan en buna fai.

Art. 6

Responsabladad
individuala e
sociala

Mintga persuna porta responsabladad per sazez e conresponsabladad per la cuminanza e per il mantegniment da la basa da viver.

3. Chapitel: Dretgs fundamentals

Art. 7

Dretgs
fundamentals

Ils dretgs fundamentals èn garantids en il rom da la constituziun federale, en il rom da las convenzas internaziunales impegnativas per la Svizra sco er en il rom da la disposiziun preschenta, numnadamain:

1. la dignitad umana;
2. l'egualitad da dretg e la protecziun da discriminaziun;
3. l'egualitad da donna ed um sco er il dretg da la medema paja per ina lavur equivalenta; la lescha procura per l'egualitad da donna ed um;
4. la protecziun cunter arbitrariadad ed il dretg da mantegnair la buna fai;
5. il dretg da la vita e da la libertad persunala;
6. il dretg dals uffants e giuvenils da vegnir protegids e promovids;
7. il dretg d'agid e d'assistenza en situaziuns da basegn e dals meds indispensabels per in'existenza degna d'in uman;
8. la protecziun da la sfera privata ed il dretg da la protecziun da datas;
9. il dretg da matrimonii e da famiglia sco er d'autras furmas da la vita cuminaivla;
10. la libertad da cretta e da conscienza;
11. la libertad d'opiniun e d'infurmaziun;
12. il dretg da prender invista da las actas uffizialas, uschenavant che interess predominants publics u privats n'impedeschan betg quai;
13. la libertad da las medias;

14. la libertad da lingua;
15. il dretg d'ina instrucziun elementara suffizienta e gratuita;
16. la libertad da la scienza;
17. la libertad da l'art;
18. la libertad da reuniun;
19. la libertad d'associaziun;
20. il dretg da petiziun cun il dretg d'ina resposta speditiva ed adequata;
21. la libertad da domicil;
22. la garanzia da la proprietad;
23. la libertad economica;
24. la libertad da coaliziun.

Art. 8

¹ Ils dretgs fundamentals ston avair in effect sin l'entir urden giuridic.

Vigur dals dretgs fundamentals

² Tgi che surpiglia incumbensas statalas ha da respectar ils dretgs fundamentals e da contribuir a lur realisaziun.

³ Ils dretgs fundamentals valan per tuttas persunas, premess ch'il dretg federal na prevesia betg insatge auter.

Art. 9

¹ Tgi che fa valair ils dretgs fundamentals en relaziuns da dretg public è obligà da resguardar ils dretgs fundamentals d'autras persunas.

Limits dals dretgs fundamentals

² Restricziuns da dretgs fundamentals basegnan ina basa legala, ston esser giustifitgadas e star en proporziun cun in interess public u in dretg fundamental oppost d'in privat.

³ Per la durada d'in privel serius, direct ed evident per l'urden public po vegnir desistì transitoriain da la basa legala.

⁴ Ils dretgs fundamentals da persunas che stattan en ina relaziun giuridica speziala cun il chantun, cun ina vischnanca u cun in'otra corporaziun ed instituziun da dretg public, pon vegnir restrenschiids supplementarain be uschenavant che l'interess public spezial giustifitgescha quai.

⁵ Il cuntegn essenzial dals dretgs fundamentals è inviolabel.

Art. 10

¹ Mintga persuna, da la quala las libertads ed ils dretgs èn vegnids violads, ha il dretg da vegnir giuditgada tras ina dretgira independenta. La lescha regla las excepziuns.

Garanzias da procedura e protecciun legala

² En proceduras giudizialas ed administrativas han las persunas pertutgadas il dretg d'in tractament egual e gist, da l'attenziun giuridica, d'ina decisiun motivada entaifer in termin commensurà e d'ina indicaziun dals meds legals.

³ Persunas basegnusas han il dretg d'ina giurisdicziun e d'ina assistenza giuridica gratuita, uschenavant che quai è necessari e lur pretaisas han ina schanza da success.

⁴ Mintga persuna vala sco innocenta fin che la condemnaziun ha vigur legala. En cas da dubi èsi da decider en favur da la persuna inculpada.

4. Chapitel: Dretgs politics

A. EN GENERAL

Art. 11

Dretg da vuschar e d'eleger

¹ Il dretg da vuschar e d'eleger han tut las burgaisas ed ils burgais svizzers che han cumpleni il 18avel onn da la vita e ch'abiteschan en il chantun.

² Persunas avugadas pervi da flaiveltezza u malsogna da spiert n'han betg il dretg da vuschar e d'eleger.

³ La lescha regla il dretg da vuschar e d'eleger da las Svizras e dals Svizzers a l'ester en chaussas chantunals.

⁴ Las vischnancas decidan, sche e sut tge cundiziuns ch'ellas dattan a las Svizras ed als Svizzers a l'ester respectivamain a las estras ed als esters il dretg da vuschar sco er il dretg d'eleger activ e passiv en chaussas communalas.

Art. 12

Principis d'elecziun e da votaziun

¹ Il dretg d'eleger e da vuschar general, egal, liber, direct e secret è garanti. Resalvadas restan votaziuns cun tscherna en radunanzas circuitals e communalas.

² Ils projects da votaziun duain esser simpels ed enlegentaivels. Igl è da garantir in process vardaivel per furmar e manifestar la voluntad.

Art. 13

Cumpetenzas electoralas

Las persunas cun dretg da vuschar elegian:

1. ils commembers dal cussegl grond;
2. ils commembers da la regenza;
3. ils commembers grischuns dal cussegl naziunal e dal cussegl dals chantuns;
4. ils commembers da las dretgiras districtualas;
5. las presidentas ed ils presidents circuitals sco er lur substitutas e substituts;
6. ils commembers da las autoritads communalas a norma da la legislaziun;
7. ulteriuras autoritads, titularas e titulars d'in uffizi a norma da la legislaziun.

B. INIZIATIVA DAL PIEVEL

Art. 14

¹ 4000 votantas e votants u 35 vischnancas pon pretender cun ina iniziativa ina revisiun totala u parziala da la constituziun chantunala. Object

² 3000 votantas e votants u 30 vischnancas pon pretender cun ina iniziativa:

1. da relaschar, midar u abrogar ina lescha u in conclus suttamess tenor la constituziun a la votaziun dal pievel;
2. d'inoltrar ina iniziativa dal chantun a l'assemblea federala.

Art. 15

¹ Ina iniziativa po vegnir inoltrada sco proposta generala u sco sboz elavurà. Furma

² Ina iniziativa per ina revisiun totala da la constituziun chantunala u per elavurar in conclus po vegnir inoltrada be sco proposta generala.

Art. 16

¹ Ina iniziativa è totalmain u parzialmain nunvalaivla, sch'ella: Nunvalaivladad

1. na mantegna betg l'unitad da la furma u da la materia;
2. stat evidentamain en conflict cun il dretg surordinà;
3. n'è betg realisabla;
4. prevesa ina vigur regressiva che na correspunda betg als principis legals.

² Ella po vegnir declerada per part nunvalaivla, sche la voluntad da las iniziantas e dals iniziants na vegn betg sfalsifitgada tras quai ed il project porta in'unitad raschunaivla.

³ Davart la nunvalaivladad decida il cussegl grond. Cunter questa decisiun po vegnir recurri a la dretgira administrativa.

Art. 17

¹ Ina iniziativa dal pievel ed in sboz elavurà che sa basa sin ina proposta generala ston vegnir suttamess al pievel per la votaziun entaifer dus onns dapi l'inoltraziun u vegnir suttamess al referendum facultativ. Il termin po vegnir prolungà dal cussegl grond per sis mais. Procedura

² Il cussegl grond po confruntar mintga iniziativa cun ina cuntraproposta.

³ Las votaziuns davart l'iniziativa e la cuntraproposta han lieu il medem mument.

C. REFERENDUM

Art. 18 Referendum
obligatori

A la votaziun dal pievel vegnan suttaless:

1. midadas da la constituziun chantunala;
2. la conclusiun, midada u visada da contracts interchantunals ed internaziunals cun in cuntegn che mida la constituziun;
3. iniziativas dal pievel che na vegnan betg acceptadas dal cussegl grond u las qualas ch'el confrunta cun ina cuntraproposta;
4. conclus dal cussegl grond davart novas expensas singulas che surpassan diesch milliuns francs e davart novas expensas regularas annualas che surpassan in milliun francs;
5. conclus dal cussegl grond davart dumondas da princip tenor l'artigel 24 alinea 1.

Art. 19 Referendum
facultativ

¹ Sche 1500 votantas e votants, in tschintgavel dals commembers dal cussegl grond u 20 vischnancas pretendan il referendum facultativ, vegnan suttaless a la votaziun dal pievel:

1. il decret, la midada u l'abrogaziun da leschas;
2. la conclusiun, midada u visada da contracts interchantunals ed internaziunals cun in cuntegn che mida la lescha;
3. conclus dal cussegl grond davart novas expensas singulas tranter in milliun francs e diesch milliuns francs sco er davart novas expensas regularas annualas tranter 300 000 ed in milliun francs.

² Il cussegl grond po suttaletter al referendum facultativ conclus che crodan en sia cumpetenzza finala. Conclus davart il pe da taglia, il preventiv ed il quint statal sco er affars da giustia ed elecziuns na pon betg vegnir suttaless al referendum.

³ La pretensiun per exequir la votaziun dal pievel ston far:

1. las votantas ed ils votants sco er las vischnancas entaifer 90 dis sunter la publicaziun uffiziala dal conclus;
2. ils commembers dal cussegl grond entaifer tschintg dis dapi la votaziun finala.

Art. 20

Dretg d'urgenza

¹ Leschas che na supportan betg in retard d'entrada en vigur, pon vegnir messas en vigur immediat, sch'il cussegl grond concluda l'urgenza cun ina maioritad da dus terzs dals commembers.

² Ellas èn suttalessas al referendum facultativ posteriur.

Art. 21

- ¹ Il cussegl grond po concluder votaziuns dal pievel davart dumondas da princip. Dumondas da princip e variantas
- ² El po proponer ina varianta per in project suttamess al referendum obligatori u facultativ.
- ³ Sch'i dat ina votaziun dal pievel, è da suttametter ultra dal project principal er la varianta a las votantas ed als votants. Sch'i na dat betg ina votaziun dal pievel, scroda la varianta.

D. PARTIDAS POLITICAS

Art. 22

- ¹ Las partidas politicas coopereschon en il process da la furmaziun da l'opiniun e da la voluntad. Posiziun
- ² Ellas pon vegnir sustegnidas dal chantun, premess che lur finamiras e lur organisaziun correspundian a princips democratics e legals.

5. Chapitel: Autoritads e dretgiras

A. EN GENERAL

Art. 23

- ¹ En las autoritads e dretgiras chantunalas sco er en il cussegl dals chantuns èn elegibels las votantas e ils votants dal chantun. Elegibladad
- ² Ulteriuras premissas d'elegibladad per las autoritads e dretgiras chantunalas sco er las premissas d'engaschament per il persunal dal chantun vegnan regladas tras la lescha u l'ordinaziun dal cussegl grond.

Art. 24

- ¹ Nagin po appartegnair a sia autoritad directa da surveglianza. Incumpatibladads
- ² Commembers da la regenza e da las autoritads giudizialas sco er il persunal dal chantun en uffizi cumplain ed en uffizi principal na pon betg appartegnair al cussegl grond.
- ³ Derschadras e derschaders na pon betg appartegnair il medem mument a la regenza u ad in'otra autoritad giudiziala en il chantun.
- ⁴ Commembers da la regenza ed ils commembers en uffizi cumplain d'ina autoritad giudiziala na pon betg appartegnair a l'assemblea federala u a la dretgira federala.
- ⁵ La lescha regla ulteriurs cas da l'incumpatibladad d'uffizis e d'incumbensas, l'exclusiun da parents sco er las excepziuns.

Art. 25

Durada d'uffizi La durada d'uffizi dal cussegl grond, da la regenza, da las dretgiras sco er dals commembers dal cussegl dals chantuns munta a quatter onns.

Art. 26

Immunitad ¹ Ils commembers dal cussegl grond e da la regenza na pon betg vegnir fatgs giuridicamain responsabels per lur remartgas en il cussegl grond ed en sias cumissiuns.

² La lescha po prevair ulteriuras furmas d'immunitad ed extender quella sin ulteriuras persunas.

Art. 27

Responsabladad dal stadi ¹ Il chantun, ils districts, ils circuls e las vischnancas sco er las ulteriuras corporaziuns da dretg public ed ils instituts autonoms stattan buns per donns che lur organs e las persunas che stattan en lur servetsch han chaschunà illegalmain, exequind lur activitads da servetsch, e quai independentamain da la culpa.

² La lescha po prevair excepziuns sco er ina responsabladad da duaivladad per donns chaschunads tras in agir legal.

B. IL CUSSEGL GROND*1. Organisaziun***Art. 28**

Cumposiziun ed elecziun ¹ Il cussegl grond sa cumpona da 120 commembers.

² En mintga circol vegn in commember dal cussegl grond elegì tenor la procedura electorala da maiorz.

³ L'elecziun dals ulteriurs commembers dal cussegl grond succeda en ils districts tenor la procedura electorala da proporz. Ils mandats directs tenor alinea 2 vegnan resguardads tar la repartiziun dals mandats.

⁴ Ils mandats vegnan repartids sin ils districts conform la populaziun svizra e resguardond ils mandats directs tenor alinea 2.

⁵ La lescha regla la substituziun.

Art. 29

Posiziun dals commembers dal cussegl grond ¹ Ils commembers dal cussegl grond discutan e voteschan senza instrucziuns.

² Cun resalva dal secret professional ston els preschentar publicamain lur relaziuns cun gruppas d'interess.

³ Envers l'administraziun han els ils dretgs d'infurmaziun e d'invista speziels, fixads en la lescha u l'ordinaziun.

Art. 30

Las sedutas dal cussegl grond èn per regla publicas.

Publicidad da las sedutas

2. *Incumbensas*

Art. 31

Il cussegl grond concluda davart tut ils affars suttamess al referendum tenor la constituziun. Princip

Art. 32

¹ Tut las disposiziuns impurtantas èn da relaschar dal cussegl grond en furma da lescha. Legislaziun

² Disposiziuns impurtantas èn spezialmain quellas, per las qualas la constituziun prevesa la lescha sco er talas concernent:

1. l'intent e la dimensiun da restricziuns dals dretgs fundamentals;
2. il circul dals contribuents, l'object e la basa da calculaziun da las taxas, uschenavant che quellas n'èn betg da natira irrelevanta;
3. l'intent, il cuntegn e la dimensiun da prestaziuns statalas impurtantas;
4. ils princips da l'organisaziun e da las incumbensas da las autoritads e dretgiras cun resalva da las cumpetenzas legislativas dal cussegl grond e da la regenza;
5. il gener e la dimensiun dal transferiment d'incumbensas suveranas e d'autras incumbensas publicas impurtantas a purtaders ordaifer l'administraziun chantunala.

Art. 33

¹ Uschenavant che la furma da la lescha n'è betg prescritta, relascha il cussegl grond regulaziuns en furma da l'ordinaziun. Ulterieras cumpetenzas legislativas

² El regla sia atgna organisaziun, ils princips da l'organisaziun da la regenza sco er dals fatgs dal persunal en ina ordinaziun.

³ El approvescha ils contracts interchantunals ed internaziunals, uschenavant che la regenza n'è betg autorisada suletta da concluder els.

⁴ Il cussegl grond è da participar en furma adattada a la preparaziun da contracts interchantunals ed internaziunals impurtants.

Art. 34

¹ Il cussegl grond ha la surveglianza da la regenza sco er da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa. Surveglianza e surveglianza suprema

² El è responsabel per la surveglianza suprema da l'administraziun, dals auters roms da la giurisdicziun e d'auters purtaders d'incumbensas publicas.

Art. 35

Planisaziun

¹ Il cussegl grond tracta il program da la regenza, il plan da finanzas ed ulteriuras planisaziuns politicas fundamentalas da la regenza.

² El po prender conclus davart la cuntinuaziun da la planisaziun e dar incaricas a la regenza.

Art. 36

Finanzas

¹ Resguardond il plan da finanzas fixescha il cussegl grond il preventiv ed approvescha il quint dal chantun.

² El fixescha l'autezza da las taglias tenor la legislaziun fiscala.

³ El concluda definitivamain davart novas expensas singulas fin ad in milliun francs e davart novas expensas annualas regularas fin a 300 000 francs.

Art. 37

Elecciuns

Il cussegl grond elegia:

1. ses organs e sias cumissius;
2. il presidi da la regenza;
3. ils commembers da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa;
4. ulteriuras titularas ed ulteriurs titulars d'in uffizi tenor la lescha u l'ordinaziun dal cussegl grond.

Art. 38

Grazias

Il cussegl grond decida davart dumondas da grazia. La lescha po delegar a la regenza la decisiun davart dumondas da grazia.

C. LA REGENZA

1. Organisaziun

Art. 39

Cumposiziun

¹ La regenza consista da tschintg commembers.

² Ella prenda ses conclus sco autoritad collegiala.

Art. 40

Elecciun

¹ L'elecciun da la regenza succeda tenor la procedura electorala da maiorz.

² Il territori dal chantun furma il circol electoral.

³ Ina reelecziun è permessa duas giadas.

Art. 41

Il cussegl grond elegia or dal ravugl da la regenza la presidenta u il president sco er la vicepresidenta u il vicepresidente per ina durada d'uffizi d'in onn. Presidi

Art. 42

¹ Als commembers da la regenza è scumandada tutta occupaziun accessoria. Occupaziun accessoria

² Excepida è, cun resalva dal consentiment da la regenza, la permissiun da far part dals organs d'interpresas u d'organisaziuns, a las qualas il chantun è participà u las qualas el sustegna. La lescha po prevoir ulteriuras excepziuns.

2. *Incumbensas*

Art. 43

¹ La regenza planisescha, fixescha e coordinescha las finamiras ed ils meds da l'agir statal cun resalva da las cumpetenzas da las votantas e dals votants e dal cussegl grond. Incumbensas da la regenza

² Ella fa regularmain in program da la regenza.

³ Ella exequescha las leschas ed ordinaziuns sco er ils conclus dal cussegl grond.

⁴ Ella represchenta il chantun vers l'intern e l'extern.

Art. 44

¹ La regenza dirigia l'administraziun chantunala.

² Ella procura per l'actividad legala ed efficazia da l'administraziun e fixescha l'organisaziun da quella en il rom dal dretg chantunal. Direcziun da l'administraziun

Art. 45

¹ La regenza prepara las fatschentas dal cussegl grond, uschenavant che quel na las elavura betg independentamain. Collavuraziun en il cussegl grond

² Ella preschenta al cussegl grond sbozs per midadas da la constituziun, da leschas, ordinaziuns e conclus.

³ Ils commembers da la regenza sa participeschon en funcziun consultativa a las sedutas dal cussegl grond e pon far propostas.

Art. 46

Legislaziun

¹ La regenza relascha ordinaziuns, sch'ella vegn autorisada da far quai tras la constituziun, la lescha u l'ordinaziun dal cussegl grond, en cas ch'èn da reglar dumondas davart l'execuziun u dumondas d'impurtanza sutordinada.

² Ella è cumpetenta da tractar contracts interchantunals ed internaziunals; sche quels crodan en sia cumpetenza d'ordinaziun, è ella er cumpetenta da concluder tals.

Art. 47

Finanzas

La regenza fa il plan da finanzas e deliberescha il preventiv sco er il quint dal chantun per mauns dal cussegl grond.

Art. 48

Ulteriuras incumbensas

A la regenza cumpetan plinavant:

1. il contact cun la confederaziun e cun ils auters chantuns sco er cun l'exteriur vischin, resguardond eventualas posiziuns dal cussegl grond;
2. las elecziuns, uschenavant che quellas n'èn betg surdadas ad auters organs;
3. il rapport annual davart l'actividad da la regenza e da l'administraziun per mauns dal cussegl grond;
4. il mantegniment da l'urden public e da la segirezza publica;
5. la surveglianza da corporaziuns da dretg public sco er d'auters portaders d'incumbensas publicas dal chantun.

Art. 49

Situaziuns extraordinarias

¹ La regenza po relaschar ordinaziuns u prender conclus senza ina basa legala per far frunt a disturbis gravants ch'èn succedids u che smantschan directamain la segirezza publica sco er per far frunt a crisis socialas.

² Talas ordinaziuns e conclus èn d'approvar dal cussegl grond e scrodan il pli tard in onn suenter l'entrada en vigur.

3. *Administraziun***Art. 50**

Departaments e chanzlia chantunala

¹ L'administraziun chantunala vegn dividida en departaments tenor secturs da gestiun. Il dumber fixescha il cussegl grond en ina ordinaziun. La regenza regla ils secturs d'incumbensa dals departaments en ina ordinaziun.

² La chanzlia chantunala è il post general da stab, coordinaziun e colliaziun dal cussegl grond, da la regenza e da l'administraziun.

Art. 51

- ¹ Il chantun po delegar l'adempliment d'incumbensas publicas a purtaders ordaifer l'administraziun chantunala. Ulteriurs purtaders d'incumbensas publicas
- ² La surveglianza tras la regenza, ina participaziun commensurada dal cussegl grond e la protecziun legala ston esser garantidas.

D. DRETGIRAS

Art. 52

- ¹ L'indipendenza e l'imparzialitad da las dretgiras èn garantidas. En lur giurisdicziun èn las dretgiras obligadas be al dretg. Indipendenza ed imparzialitad
- ² L'administraziun giudiziala è, cun resalva da las cumpetenzas dal cussegl grond, chausa da las dretgiras.

Art. 53

- ¹ La dretgira chantunala ha la surveglianza da tut ils secturs da la giurisdicziun civila e penala. Surveglianza giudiziala
- ² Il cussegl grond ha la surveglianza da la dretgira chantunala e da la dretgira administrativa sco er la surveglianza suprema dals ulteriurs secturs da la giurisdicziun.
- ³ La surveglianza e la surveglianza suprema sa restrenschan sin la gestiun e l'administraziun giudiziala.

Art. 54

- Las tractativas da la partida avant dretgira èn publicas cun resalva da las excepziuns tenor la lescha. Publicitad da las tractativas giudizialas

Art. 55

- La giurisdicziun civila e penala vegnan exequidas da: Giurisdicziun civila e penala
1. la dretgira chantunala;
  2. las dretgiras districtualas;
  3. las presidentas cirquitalas e dals presidents cirquitals.

Art. 56

- ¹ La dretgira administrativa ha l'incumbensa da giuditgar en davosa istanza disptas da dretg public, premess ch'ina lescha na fixeschia betg insatge auter. Giurisdicziun costituziunala ed administrativa
- ² La dretgira administrativa giuditgescha sco dretgira costituziunala:
1. recurs pervi da violaziun da dretgs costituziunals e politics sco er dal princip da la precedenza dal dretg federal;

2. recurs pervi da violaziun da l'autonomia da las vischnancas, dals circuls sco er da las baselgias chantunalas.

³ En la procedura dal dretg constituziunal pon leschas ed ordinaziuns vegnir contestadas directamain sco er vegnir examinadas en il cas d'applicaziun.

Art. 57

Tras la lescha pon vegnir installadas autoritads giudizialas spezialas.

Ulteriuras
autoritads
giudizialas

E. DIEVER DALS DRETGS DA COOPERAZIUN EN LA CONFEDERAZIUN

Art. 58

¹ Las elecziuns dal cussegl dals chantuns succedan tenor la procedura electorala da maiorz. Ellas han lieu il medem mument sco las elecziuns en il cussegl naziunal.

² Il territori dal chantun furma il circol electoral.

Cussegl dals
chantuns

Art. 59

Il cussegl grond u la regenza po pretender en num dal chantun che leschas federalas, conclus federalas sco er contracts internaziunals vegnian preschentads al pievel per la votaziun.

Referendum
chantunal

Art. 60

¹ Il cussegl grond u la regenza po inoltrar en num dal chantun ina iniziativa dal chantun a l'assemblea federala.

² L'inoltraziun d'ina iniziativa dal chantun po er vegnir pretendida cun ina iniziativa dal pievel.

Iniziativa dal
chantun

6. Chapitel: Structuraziun dal chantun

A. VISCHNANCAS

1. Spezias da vischnancas

Art. 61

¹ Las vischnancas politicas èn corporaziuns dal dretg public chantunal cun atgna personalitad giuridica. Ellas sa cumponan da la totalitad da las persunas cun domicil en il territori communal.

² Ellas èn responsablas per tut ils fatgs locals che na cumpetan betg a las vischnancas burgaisas.

Vischnancas
politicas

Art. 62

¹ Las vischnancas burgaisas sa cumponan da las burgaisas communalas e dals burgais communalas cun domicil en la vischnanca. Vischnancas burgaisas

² Il status giuridic, las incumbensas e l'organisaziun da las vischnancas burgaisas sa drizzan tenor la lescha.

2. *Collavuraziun e fusiun da vischnancas*

Art. 63

¹ Per ademplier lur incumbensas pon las vischnancas collavurar cun autras vischnancas u organisaziuns. Collavuraziun

² Per ademplier incumbensas comunablas pon ellas furmar spezialmain corporaziuns da vischnancas. La lescha po prevair che vischnancas vegnan obligadas da sa participar.

³ La lescha regla ils limits e la concepziun da la collavuraziun da las vischnancas sco er la delegaziun d'incumbensas a privats e garantescha ils dretgs politics da cundecisiun.

Art. 64

La fusiun da vischnancas politics e vischnancas burgaisas vegn reglada da la lescha. Fusiun

Art. 65

Il chantun promova la collavuraziun e la fusiun da vischnancas per garantir che lur incumbensas vegnian ademplidas a moda cunvegnetga ed economica. Promoziun da la collavuraziun e da fusiuns

3. *Posiziun ed organisaziun da las vischnancas*

Art. 66

¹ L'autonomia da las vischnancas è garantida. Sia dimensiun vegn determinada dal dretg chantunal. Autonomia communal

² Las vischnancas èn spezialmain autorisadas da determinar lur organisaziun, d'installar lur autoritads e lur administraziun sco er d'ordinar independentamain lur fatgs finanzials.

Art. 67

¹ Ils organs obligatoris da las vischnancas politics èn: Organisaziun

1. la totalitad da las votantas e dals votants ch'exerciteschan lur dretgs politics a la radunanza communalala u a l'urna;
2. la suprastanza communalala;
3. las ulteriuras autoritads communalas a norma da la legislaziun.

² Las vischnancas pon remplazzar u cumplettar la radunanza communal cun in parlament communal.

Art. 68

Surveglianza

¹ La regenza ha la surveglianza da las vischnancas.

² La surveglianza sa restrenscha sin la controlla giuridica, premess che la lescha na determineschia betg insatge auter.

³ En cas d'incunvegrientschas gravantas, po ina vischnanca vegnir messa sut curatella.

B. CIRCULS, DISTRICTS E COLLIAZIUNS DA VISCHNANCAS

1. Repartiziun dal territori chantunal

Art. 69

Districts e circuls

¹ Il chantun è dividì en ils sequents districts e circuls:

1. Alvra (circuls da Alvaschein, Belfort, Bravuogn e Surses);
2. Bernina (circuls da Brusio e Poschiavo);
3. Rain posteriur (circuls da Avras, Tumleastga, Valragn, Schons e Tusaun);
4. Plaun (circuls da Razén e Trin);
5. En (circuls da Ramosch, Suot Tasna, Sur Tasna e Val Müstair);
6. Landquart (circuls dals Tschintg Vitgs e da Maiavilla);
7. Malögia (circuls da la Bergiaglia e da l'Engiadin'ota);
8. Moesa (circuls da la Calanca, da Mesocco e Roveredo);
9. Plessur (circuls da Cuir, Churwalden e Scanvetg);
10. Partenz/Tavau (circuls da Tavau, Jenaz, Claustra, Küblis, Luzein, Schiers e Seewis);
11. Surselva (circuls da la Cadi, Foppa, Lumnezia/Lugnez, da Rueun e Stussavgia).

² Cun il consentiment dal cussegl grond pon circuls fusiunar entaifer il medem district.

Art. 70

Colliaziuns da vischnancas

Las vischnancas s'uneschan a corporaziuns regiunalas u ad autras furmas da colliaziuns da vischnancas per exequir tshertas incumbensas.

2. *Posiziun giuridica ed incumbensas*

Art. 71

¹ Ils circuls èn corporaziuns dal dretg chantunal public cun atgna persunalitad giuridica. Circuls

² Els adempleschan las incumbensas ch'als vegnan surdadas dal chantun u da las vischnancas.

³ Els furman ils circuls electorals per l'elecziun d'in commember dal cussegl grond.

⁴ Il chantun promova la fusiun da circuls.

Art. 72

¹ Ils districts èn circuls da dretgira per la giurisdicziun civila e penala. Districts

² Els furman ils circuls electorals per las elecziuns dal cussegl grond.

³ Il status giuridic dals districts sa drizza tenor la lescha.

Art. 73

¹ Las corporaziuns da vischnancas e las corporaziuns regionalas èn corporaziuns dal dretg public chantunal cun atgna personalitad giuridica. Colliaziuns da vischnancas

² Ellas adempleschan las incumbensas che las vegnan surdadas dal chantun, dals circuls u da las vischnancas.

³ En il rom dal dretg chantunal pon ellas delegar incumbensas.

3. *Organisaziun e surveglianza*

Art. 74

¹ Ils organs obligatoris dals circuls e da las colliaziuns da vischnancas èn: Organisaziun

1. la totalitad da las votantas e dals votants ch'exerciteschan lur dretgs politics a l'urna u a la tschentada da cumin;
2. la presidenta u il president dal circul respectivamain da la colliaziun da vischnancas;
3. il cussegl cirquital respectivamain las delegadas ed ils delegads da la colliaziun da vischnancas.

² La lescha segirescha ch'ils circuls e las colliaziuns da vischnancas garanteschon ils dretgs politics.

Art. 75

¹ En il rom dal dretg chantunal exequescha la regenza la surveglianza dals circuls, districts e da las colliaziuns da vischnancas. Da questa surveglianza è exceptida la surveglianza giudiziala. Surveglianza

² En il sectur da las incumbensas, delegadas da las vischnancas als circuls ed a las colliaziuns da vischnancas, sa restrenscha la surveglianza sin la controlla giuridica, premess che la lescha na fixeschia betg insatge auter.

7. Chapitel: Incumbensas publicas

Art. 76

Principis

¹ Il chantun, ils circuls e las vischnancas promovon il bainstar e la segirezza sociala da la populaziun, da la famiglia e da las singulas persunas.

² Els s'engaschan per l'egualitad da las schanzas per tuts.

³ Els sustegnan l'iniziativa privata cun bunas cundiziuns da basa.

⁴ Las incumbensas publicas èn d'ademplir schanegiund la basa da viver natirala.

Art. 77

Adempliment

En il rom da lur cumpetenzas adempleschan il chantun, las colliaziuns da vischnancas, ils circuls e las vischnancas las incumbensas surdadas ad els tras la legislaziun, spezialmain:

1. la garanzia da l'urden public e la segirezza publica;
2. la planisaziun dal territori;
3. la protecziun ed il mantegniment d'in ambient saun, la protecziun da la natira e da la patria;
4. in provediment da basa da l'entir territori dal chantun cun ina infrastructura adattada;
5. in provediment d'aua e d'energia segir, sufficient e favuraivel a l'ambient sco er la promoziun da l'utilisaziun d'energias renovablas;
6. in urden da traffic che correspunda al basegn, ch'è favuraivel a l'ambient ed economic sco er la promoziun dal traffic public;
7. il svilup economic sco er il mantegniment e la creaziun da plazzas da lavur;
8. la collavuraziun e la gulivaziun da finanzas tranter las vischnancas;
9. l'assistenza, il sustegn e l'integraziun d'umans basegnus;
10. l'integraziun sociala e professiunala d'umans dischavantagiads pervi d'in impediment, ina malsogna u auters motivs;
11. la promoziun e la protecziun da la sanadad sco er la garanzia d'in provediment medicinal cunvegnent, economic e sufficient;
12. la scolaziun e la furmaziun professiunala sco er la promoziun dal perfecziunament da giuvenils e creschids;
13. la promoziun da la lavur artistica, culturala e scientifica sco er dal barat cultural;
14. la promoziun dal sport;
15. la collavuraziun sur ils cunfins e l'agid umanitar.

Art. 78

¹ Il chantun, ils circuls e las vischnancas adempleschan incumbensas d'interess public, en cas che la purschida privata na tanscha betg. Cumpetenza e collavuraziun

² Il chantun, las colliaziuns da vischnancas, ils circuls e las vischnancas coopereschon per ademplir las incumbensas publicas. La collavuraziun cun persunas privatas è da tschertgar uschè savens sco pussaivel.

Art. 79

Il chantun ademplescha incumbensas publicas a moda decentrala, oravant tut sch'il gener da l'incumbensa, l'adiever economic dals meds u l'adempliment efficazi da las incumbensas pretendan quai. Adempliment decentral da las incumbensas

Art. 80

¹ Il stadi po giustifitgar e pratitgar monopols tras la lescha, sche l'interess public pretenda quai. Monopols e regals

² Ils dretgs da regals e dretgs privats existents restan resalvads.

Art. 81

La necessitad, l'efficacitad e la finanziaziun da las incumbensas publicas ston vegnir examinadas periodicamain. Examinaziun da las incumbensas

8. Chapitel: Urden da finanzas

Art. 82

¹ Ils meds publics èn d'impunder a moda spargnusa, economica ed efficzia. Princips

² Las finanzas duain, considerond il svilup economic, esser equilibradas a media vista.

³ Mintga expensa premetta ina basa legala, in conclus da credit ed ina lubientscha da pajament.

⁴ Ils custs han da purtar da princip ils chaschunaders.

Art. 83

¹ Las cumpetenzas dal chantun, dals circuls e da las vischnancas per incassar taglias vegnan fixadas tras la lescha. Cumpetenzas fiscalas

² Las cumpetenzas fiscalas da las baselgias chantunalas e dals cumins-baselgia sa drizzan tenor las disposiziuns concernent il stadi e las baselgias.

Art. 84

¹ Tar l'imposiziun da las taglias èsi da resguardar ils principis da la generalitad, da l'egualitad e da la capacitad economica, uschenavant ch'il gener da la taglia permetta quai. Principis da l'imposiziun da taglias

² Las taglias èn da fixar da maniera che persunas economicamain flaihlas vegnan schanegiadas, la voluntad da prestar e la capaciad da concurrer mantegnidas e l'atgna prevenziun promovida.

³ L'imposiziun dubla da taglia tranter las vischnancas è scumandada.

Art. 85

Gulivaziun da finanzas

¹ Il chantun garantescha la gulivaziun da finanzas.

² La finamira da la gulivaziun da finanzas èn relaziuns equilibradas concernent la chargia fiscala e las prestaziuns da las vischnancas e regiuns.

³ La lescha po prevoir ulteriuras contribuziuns per reducir dischequilibers regiunals, per ademplier funcziuns spezialas tras ina vischnanca u ina regiun sco er per promover tschertas incumbensas.

Art. 86

Surveglianza da las finanzas

Il cussegl grond ha la surveglianza da las finanzas. En questa lavur vegn el sustegnì d'in organ da controlla independent.

9. Chapitel: Stadi e baselgias

Art. 87

Baselgias chantunalas e cumins-baselgia

¹ Las baselgias chantunalas evangelic-refurmadas e catolic-romanas sco er lur cumins-baselgia èn corporaziuns da dretg public reconuschidas dal stadi.

² Tras la lescha pon ulteriuras cuminanzas religiusas vegnir reconuschidas tenor il dretg public.

Art. 88

Autonomia

¹ Las baselgias chantunalas e lur cumins-baselgia reglan lur affars independentamain en il rom dal dretg chantunal.

² Els èn autorisads d'incassar taglias da lur commembers tenor ils principis valaivels per las vischnancas.

³ Ils cumins-baselgia han il dretg da tscherner e da relaschar lur spirituals.

⁴ Il chantun ha la surveglianza suprema da l'utilisaziun legala dals meds finanziaels e da l'observaziun da l'urden giuridic.

⁵ Tras la lescha po el incassar da persunas giuridicas ina taglia da cult.

Art. 89

Cuminanzas religiusas dal dretg privat

Las ulteriuras cuminanzas religiusas èn suttamessas al dretg privat.

10. Chapitel: Midada da la constituiziun chantunala

Art. 90

- ¹ La constituiziun po vegnir revedida totalmain u parzialmain da tut temp. Revisiun totala e parziala
- ² Ina revisiun parziala po cumpigliar ina singula disposiziun u pliras disposiziuns cun in connex real.
- ³ Il pievel decida sin fundament d'ina iniziativa dal pievel u d'in conclus dal cussegl grond, sch'igl è d'iniziar ina revisiun totala da la constituiziun.

11. Chapitel: Disposiziuns finalas

Art. 91

- ¹ Questa constituiziun entra en vigor sin il 1. da schaner 2004. Entrada en vigor
- ² Sin quest termin vegn abrogada la constituiziun chantunala dal Grischun dals 2 d'october 1892.
- ³ Midadas da la constituiziun chantunala dals 2 d'october 1892 che succedan tranter il conclus dal cussegl grond davart la constituiziun e l'entrada en vigor da quella, vegnan integradas dal cussegl grond en la nova constituiziun chantunala. Il conclus correspondent n'è betg suttamess al referendum.

Art. 92

- ¹ Decrets ch'èn vegnids conclusids d'ina autoritad che n'è betg pli cumpetenta u en ina procedura che n'è betg pli admissibla, restan en vigor. Valaivladad limitada dal dretg da fin ussa
- ² Ina midada da quests decrets sa drizza tenor questa constituiziun.
- ³ Fin che las disposiziuns legalas correspondentas entran en vigor, valan vinavant las suandantas disposiziuns da la constituiziun per il chantun Grischun dals 2 d'october 1892:
1. Art. 27 al. 1 e 2:
    - ¹ Als departaments vegn dada ina cumissiun elegida mintgamai da la regenza per tractar tuttas dumondas impurtantas dals fatgs d'educaziun resp. da sanidad.
    - ² La cumissiun d'educaziun consista da nov commembers, la cumissiun da sanidad da tshintg commembers. Il schef dal departament respectiv è ex officio president da la cumissiun. Ils ulteriurs commembers da la cumissiun vegnan elegids per quatter onns ed èn reelegibels.
  2. Art. 38 al. 2:

Els han il dretg da normar lur fatschentas politicas ed administrativas tras ordinaziuns generalmain stringentas e da decretar taglias cirquitalas tenor princips gists e duaivels per cuvrir lur expensas

d'administraziun. Il dretg d'imponer ina taglia a la funtauna cumpeta exclusivamain al chantun. Eventualas taglias progressivas na pon betg surpassar las normas da la lescha chantunala da taglia mintgamai en vigur.

3. Art. 39 al. 4:

Il cussegl cirquital sa cumpona dal president dal circulo, da ses substitut ed, uschenavant che la constituziun cirquitala na prevesa betg in'otra cumposiziun, dals presidents communalas da las vischnancas dal circulo.

4. Art. 40 al. 5 frasa 2 e 3 ed al. 6:

⁵ Las vischnancas pon imponer subsidiarmain ina taglia communal che correspunda a princips gists e duaivels. Il dretg d'imponer ina taglia a la funtauna e d'imponer ina taglia da las persunas giuridicas sin gudogn e chapital cumpeta sulettamain al chantun.

⁶ Eventualas taglias progressivas na pon betg surpassar las normas da progressiun da la lescha chantunala da taglia mintgamai en vigur. Las vischnancas n'èn betg autorisadas d'imponer al chantun taglias d'ina u l'otra sort per ses bains immobiliars, edifizis ed auters implants statals.

Art. 93

Adattaziun da la
legislaziun

¹ Sch'igl è da relaschar sin fundament da questa constituziun nov dretg u da midar dretg existent, aura sto quai succeder senza retard.

² La regenza suttametta al cussegl grond aifer trais onns dapi l'entrada en vigur da questa constituziun propostas per l'adattaziun necessaria da la legislaziun.

Art. 94

Autoritads e
dretgiras

¹ Cun resalva da las suandantas excepziuns, restan ils commembers da las autoritads e da las dretgiras en uffizi fin a la scadenza da la perioda d'uffizi tenor il dretg da fin ussa:

1. La durada d'uffizi dals commembers dal cussegl grond e da lur substitutas e substituts vegn prolungada fin ils 31 da fanadur 2006.
2. La durada d'uffizi da las presidentas e dals presidents cirquitals e da lur substitutas e substituts vegn prolungada fin ils 31 da fanadur 2006.
3. La durada d'uffizi dals commembers grischuns dal cussegl dals chantuns vegn prolungada fin ils 25 da november 2007.

² Per novas elecziuns ed elecziuns complementaras valan las disposiziuns da questa constituziun.

³ Per l'elecziun dals commembers dal cussegl grond tenor l'artitgel 28 alinea 3 valan confirm al senn las prescripziuns federalas per las elecziuns dal cussegl naziunal fin al decret da disposiziuns legalas.

⁴ Per la procedura da dretg costituziunal vegnan applitgadas conform al senn las prescripziuns davart la procedura avant la dretgira administrativa fin al decret da las disposiziuns legalas correspondentas.

Art. 95

¹ Davart la reussida e la valaivladad d'iniziativas dal pievel e da referendums annunziads a la chanzlia chantunala avant l'acceptaziun da questa constituziun, vegn giuditgà tenor il dretg da fin ussa.

Dretgs politics

² Ils projects deliberads dal cussegl grond fin a l'entrada en vigur da questa constituziun èn suttamess a la votaziun dal pievel tenor il dretg da fin ussa.

³ Iniziativas dal pievel per ina revisiun parziala da la constituziun da fin ussa che vegnan inoltradas fin a l'acceptaziun da la nova constituziun, transfurma il cussegl grond en projects per ina revisiun parziala da la nova constituziun.